

Zakład Teorii Poznania i Filozofii Nauki IFiS PAN i Zespół Filozofii Kultury IFiS PAN
zapraszają na seminarium

MODELE I ASPEKTY PODMIOTOWOŚCI

Tematem seminarium są **współczesne określenia podmiotowości**, które wychodzą **poza badawcze pytania i odpowiedzi psychologizmu i socjologizmu**, a które pojawiły się i są dyskutowane **w kontekście „zwrotów”, notowanych i projektowanych w metodologii nauk humanistycznych i społecznych po 2000 roku**, między innymi „zwrotu” afektywnego, korporalnego, performatywnego, receptywnego, ikonicznego.

Pytanie o podmiotowość – o jednostkowy podmiot poznania, doznawania, przeżyć i działania – to zarazem pytanie o jednostkowy podmiot istniejący w określonych warunkach kulturowych, społecznych, politycznych. Równocześnie jest to pytanie o warunki jego rozpoznawania, jak i oceny – o normatywne wskazania dotyczące jego cech jako bytu i jego istnienia, o **różne stanowiska badawcze lokujące swoje tezy między esencjalizmem a konstruktywizmem**. Pytanie o podmiotowość tak szeroko pojętą okazuje się szczególnie ważne w kontekście „zwrotów”, jakie dokonały się w naukach humanistycznych i społecznych po 2000 roku, a które wpisują problematykę podmiotu w **rozważania znoszące wyraźne dystynkcje, opozycje lub aporie między podmiotem i przedmiotem (poznania, działania), subiektywnością i obiektywnością (zasad, modeli, systemów), jednostkowym przypadkiem a ogólną regułą, kulturą i naturą, bytem ludzkim i innymi rodzajami bytów**. Kategorie subiektywności i badawczego określenia warunków istnienia, poznania i działania podmiotowego dotyczyły tezy antropocentryczne, ważne w nowożytności, poczynając od Kartezjusza, przez m.in. Immanuela Kanta, po fenomenologię Edmunda Husserla, rozwijaną przez współczesną postfenomenologię, a obecne również w pragmatyzmie i pragmatyce. **To właśnie perspektywa badawcza pragmatyki, pragmatyzmu i postfenomenologii pozwala przeformułować zagadnienie podmiotowości, uznając prymat warunków podmiotowych i antropologicznych (gatunkowego wyposażenia jednostki ludzkiej) przy jednoczesnym założeniu o obiektywności warunków i reguł istnienia, działania i poznania**, w które wpisany jest i które realizuje jednostkowy podmiot – **warunków: immaterialnych, materialnych, intersubiektywnych, środowiskowych, symbolicznych, jak i biologicznych**. Podstawowe pytanie seminarium dotyczy **możliwości uzgodnienia owych założeń subiektywistycznych i obiektywistycznych, przede wszystkim podmiotowego odnoszenia się do uwarunkowań, rozpoznawanych jako obiektywne**.

Ogólne i szczegółowe pytania badawcze dotyczą następujących kwestii – będą one dyskutowane na seminarium:

- 1) podmiot działań i podmiot zadań – **podmiot praktyk a podmiot performatywny**: czego dotyczy spełnienie – własnego bytu, własnego istnienia, własnego celu, własnego zadania?
- 2) podmiot wyborów i decyzji – **podmiot epistemiczny a podmiot aksjologiczny**: jaka jest hierarchia celów i sposoby ich określania w kontekście uzyskiwanej wiedzy i dostępu do wiedzy?
- 3) podmiot przeżywania i doznawania – **podmiot estetyczny a podmiot etyczny**: jaka jest relacja podmiotu z transcendencją? jakie są warunki wyjścia poza immanencję? jakie są uwarunkowania komunikacji podmiotu z Innymi i ze sobą? jakie są uwarunkowania restytucji podmiotu – na podstawie jakich wzorców: osobowych, społecznych, ekonomicznych, teologicznych?
- 4) podmiot faktyczny a podmiot wzorcowy – **modalności podmiotu a modele podmiotu**: na ile ogólny antropologiczny model podmiotowości ma charakter obowiązujący wobec równoczesnego uznawania pluralizmu i różnorodności za pewien stan wzorcowy, preskryptywny? na ile status wzorca może być subiektywny?

Wymienione pytania badawcze znajdują wstępne rozstrzygnięcia dzięki **odpowiedziom udzielanym, między innymi, przez filozofię kultury i filozofię nauki** – w dyskusjach na seminarium **będziemy wychodzić od tych kontekstów badawczych, jak też poza te konteksty badawcze**. W udzielanych odpowiedziach na pytania o podmiotowość pojawiają się rozstrzygnięcia ogólne (ponadkulturowe, uniwersalizujące) oraz szczegółowe (uwzględniające zróżnicowania kulturowe i tożsamości indywidualne). Trzeba podkreślić, że **pytania badawcze o podmiotowość łączą się z rozpatrywaniem na nowo granic, wyznaczanych w dotychczasowych koncepcjach metodologicznych: teorii i praktyki, wiedzy o obiektywnym świecie, opartej na deskrypcjach i ocen wydawanych subiektywnie, a opartych na preskrypcjach, rozumu i sfery afektywnej, immanencji i transcendencji, stanu dotychczasowego i procesualnego stawania się**. **Na seminarium będziemy omawiać poszczególne kwestie w odwołaniu do aktualnego stanu badań i wybranych publikacji**.

Na najbliższym seminarium **10 stycznia 2020 r. (11:30-13:30, w sali 154 Pałacu Staszica – Warszawa, Nowy Świat 72)** **dr hab. Agnieszka Doda-Wyszyńska** (Instytut Kulturoznawstwa, UAM, Poznań) przedstawi referat *Podmiot humanisty*. Tezy referatu odwołują się przede wszystkim do książki **George’a Schöplina *Politics, Illusions, Fallacies* (Tallinn: Tallinn University Press, 2012)** i do teorii języka Jacques’a Lacana.

Serdecznie zapraszamy wszystkich zainteresowanych tematyką seminarium, także doktorantów.

Dr hab. Agnieszka Doda-Wyszyńska (Instytut Kulturoznawstwa, UAM, Poznań)
Podmiot humanisty

Głównym tematem wystąpienia jest zagadnienie „podmiotu humanisty”, którego podmiotowość rozpatruję w aspekcie wolicjonalnym – byłyby to podmiotowy „czynnik wolicjonalny”, dzięki któremu można uchwycić uniwersalny sens życia ludzkiego i kultury. Główna teza, zakładająca powyższą koncepcję podmiotu, brzmi: współcześnie tak pojmowanego podmiotu nie można nigdzie odnaleźć, nawet na uniwersytetach zamienionych w szkoły.

Zakładam, że podmiot wyraża się poprzez dyskurs pojmowany (za tradycją strukturalistyczną) jako komunikacyjna więź społeczna. Przywołam strukturę dyskursu opisaną przez Jacques’a Lacana, który wyróżnił jego cztery podstawowe postaci, uwzględniając dominujące w nich czynniki. Dyskurs buduje sposób wypowiedzania się podmiotu, niejako przez „krzyżowanie się” wiedzy (S) i podmiotu (\$). Jeżeli ramą dla dyskursu jest wiedza, można wyłonić z niego – dzięki komunikacji z innym podmiotem – sens, i można utworzyć to, co Charles Sanders Peirce nazwał „wspólnotą badaczy”. Jeżeli ramą dyskursu nie jest wiedza, lecz ideologia (jako przykład Lacan podaje „dyskurs Kapitalisty”), dochodzimy do pewnego kresu wypowiedzania siebie. Przejawy owego kresu można odnaleźć we współczesnych, społecznych i kulturowych przemianach, opisywanych przez George’a Schöpflina, których wynikiem byłyby na przykład: bezideowość polityki i życia społecznego, absurdy politycznej poprawności, fundamentalizm rynkowy, pozorne zróżnicowanie dóbr i kultury. Można powiedzieć, że „podmiot humanisty” zostaje dziś uwięziony w zupełnie obcym mu dyskursie, jest zmuszony do produkcji „pustego mówienia” w postaci komentarza o trudno uchwytym sensie, krytyki z osłabionym walorem krytycznym, dydaktyki, która przestaje być pedagogiczna.

Opisany przez Lacana „dyskurs Kapitalisty” ujawniałby swoje skutki dopiero współcześnie, gdy kapitalizm bywa określany jako „system wyczerpany” (od ostatniego kryzysu ekonomicznego w 2007 roku). Jego przejawem byłoby między innymi to, że produkcja dóbr nie ma odpowiednika w produkcji waluty, czyli „ilość” nie ma przełożenia na to, co „jakościowe”. I tak w przypadku humanistyki ilościowe wyniki, przetwarzanie wiedzy nie znajduje kontynuacji w nowych ideach. Argumentuję, że we współczesnej humanistyce, od drugiej połowy XX wieku, pojawiło się wiele „mód” intelektualnych i wiele nowych pojęć (nie idei): dyskurs, różnia, antropocen, technonauka, cybernetyka, które są komentowane, ale nie wyjaśniane, a przede wszystkim nie rozwijane. Przed rozwojem zabezpiecza je poniekąd „historia interpretacji”, którą humanista musi każdorazowo uwzględnić przy próbach posłużenia się tymi pojęciami. Wówczas można wykazać, że nie uwzględnił pewnej interpretacji, pewnego znaczenia, związanego z nieodległym czasowo stanem badań. Z kolei odnawiane tradycje badawcze, dziedziny i ich pojęcia (na przykład aksjologia) są rozpatrywane bez odwołań do zmian i wyznaczników współczesności, bez propozycji uporania się z problemami kryzysu kultury i humanistyki. Przywołując tezy Hegla, można powiedzieć, że wszystkie dziedziny Ducha Absolutnego (oprócz filozofii, również religia i sztuka) zostają skwantyfikowane, stają się „ilościowe” i mają być „zyskowe”, przynosić „dochód”. Podmiot humanisty (\$) ma być podmiotem słabym (Gianni Vattimo), jego aktywność miałaby skupiać się jedynie na tym, co lokalne i tymczasowe, i uwzględniać rezygnację z fundamentu metafizycznego. Jednak współczesny „podmiot humanisty” uświadamia sobie swoją bezproduktywność, pomimo stwierdzanej biurokratycznie produktywności – produkcji artykułów, książek, uzyskiwania punktów, grantów, stopni naukowych...

Wychodząc od powyższych tez, proponuję rozważenie kilku kwestii: 1) miejsce humanisty w dzisiejszym upolitycznionym świecie (tezy George’a Schöpflina, między innymi w odwołaniu do Hannah Arendt); 2) czym jest ideologia dzisiaj, jaka jest – w kontekście ideologii – kondycja „podmiotu humanisty i czy humaniści mogą nas przed ideologią obronić; 3) czy współcześnie można jeszcze wskazać pewien „uniwersalny sens”?

Dr hab. Agnieszka Doda-Wyszyńska – adiunkt w Zakładzie Semiotyki Kultury Instytutu Kulturoznawstwa Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. W swoich badaniach zajmowała się: psychoanalizą Lacanowską rozpatrywaną w kontekście współczesnej filozofii (zwłaszcza francuskiej) i teorii kultury (książka *Pośpiech i cynizm. Wokół teorii dyskursów Jacques’a Lacana*, 2002), ironią rozpatrywaną jako mechanizm anty-ofiarniczy w kulturze (książka *Ironia i ofiara*, 2007), zagadnieniami przedstawienia rozpatrywanego jako model doświadczania świata (książki *Inwazja ikonoklastów. Filozofia przedstawienia Jacques’a Rancière’a*, 2012; *Pułapki przedstawienia. Filozofia przez pryzmat praktyk montażu pojęć*, 2016). Ostatnia książka dotyczy wykładów Michela Foucaulta – *Zarządzanie martwymi. Ironia eschatologii* (2019).